

УДК 378.1:37.012

Євген Олександрович ПАВЛЮК,*кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, доцент кафедри здоров'я людини Хмельницького національного університету***МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-
ВИКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ:
МЕТОДИ ПЕРШОЇ ТА ДРУГОЇ ГРУП**

У статті висвітлено застосування комплексу методів формування професійної компетентності як складової професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки на формувальному етапі експерименту. Охарактеризовано методи першої та другої груп.

Ключові слова: *методи навчання, тренер-викладач, професійна діяльність, фахова підготовка.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним з елементів освітнього процесу у вищому навчальному закладі є методи професійної підготовки майбутніх фахівців. Незважаючи на різноманітність класифікації методів навчання, їх об'єднує спільне: у кожній групі методів уже закладена сутність пізнавальної активності майбутніх фахівців. Слід також зауважити, що, яку б із класифікацій методів не взяли за основу, вона не може існувати ізольовано від інших.

У зв'язку з цим вибір методів навчання в системі професійної освіти визначається сучасними вимогами зв'язку теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців. Тому практичні методи навчання в експериментальному університеті займали одне з головних місць у фаховій

підготовці майбутніх тренерів-викладачів. У цій ситуації джерелом знань була діяльність самих майбутніх тренерів-викладачів. Практичні методи містили вправи, творчі завдання, лабораторні і практичні заняття, конструювання, проведення різних дослідів тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема методів навчання і виховання стала активно розглядатися вітчизняними та зарубіжними вченими в 60-х роках ХХ ст., і до 80-х років минулого сторіччя існувало вже понад 40 визначень поняття “метод”.

Кожен із дослідників (І. Бердніков [1], Л. Даниленко [2], М. Фіцула [3] та ін.) відмічав важливу роль методу навчання в розвитку пізнавальної активності тих, хто навчається, звертав увагу на необхідність використання при цьому суб’єктно-суб’єктивного принципу у доборі методів навчання.

Більшість учених тлумачать це поняття як спосіб досягнення дидактичних цілей і завдань, спосіб спільної діяльності майбутніх фахівців, спосіб активізації пізнавальної діяльності та творчої активності обох суб’єктів навчання, які відповідають процесу навчання як процесу двобічному, що відбиває його суб’єктно-суб’єктивний характер цього процесу [2; 3].

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що метод навчання визначається як спосіб досягнення поставлених дидактичних цілей і завдань у спільній діяльності викладача і майбутнього фахівця, спосіб взаємодії суб’єктів у процесі передачі та засвоєння інформації. За М. Фіцулою, метод навчання – це спосіб упорядкованої, взаємопов’язаної діяльності викладачів та студентів, спрямованої на вирішення завдань освіти та розвитку в процесі навчання [3, с. 273]. Окрім поняття “метод навчання”, у дидактиці існують терміни “прийом навчання” і “засіб навчання”. Межа між цими поняттями вкрай рухлива, вони можуть переходити з одного стану в інший, але разом із тим їх необхідно розрізняти.

Метою статті є висвітлення методів формування професійної компетентності як складової професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки на формувальному етапі експерименту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході впровадження моделі професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки всі методи навчання були поділені нами умовно на чотири групи [4]. У першу групу були виокремлені методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (лекції, бесіди, роз'яснення, диспути, приклад), до другої – методи стимулювання навчальної діяльності студентів (змагання, покарання), третю групу складали методи контролю і самоконтролю навчання (педагогічні спостереження, опитування, аналіз результатів суспільно-корисної роботи та ін), до четвертої групи увійшли методи формування суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, управління, привчання, доручення, створення виховних ситуацій).

Методи організації фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів були спрямовані на передачу і засвоєння студентами знань, виховання свідомості, емоційно-почуттєвої сфери, формування умінь і навичок. До них належали словесні, наочні й практичні методи навчання.

Головними елементами цих методів було слово, усна розповідь викладача. До словесних методів нами були також виокремлені пояснення, розповідь, інструктаж, бесіда, самоосвіта (самостійна робота з електронною системою MOODLE).

Поряд з цим акцентувалась увага на формуванні професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів під час вивчення фахових дисциплін. Наприклад, завдання фахової дисципліни “Теорія і методика дитячого та юнацького спорту” – організація навчально-виховного та тренувального процесу – формувало таку професійну компетентність майбутніх тренерів-викладачів, як здатність забезпечувати навчально-виховний процес з фізичного виховання і спортивної підготовки, результатом якої були: знання основних положень побудови навчально-тренувальних занять у фізичному вихованні та спорті; знання методів і засобів підготовки спортсменів; знання основних педагогічних положень формування особистості спортсмена в процесі багаторічної спортивної підготовки; знання принципів навчання в спорті; уміння використовувати в навчально-тренувальному процесі основні принципи спортивного тренування; уміння формувати завдання навчально-тренувального процесу; уміння

планувати обсяги навантажень відповідно до віку, статі та фізичного розвитку; володіння методами планування в спорті; уміння вести облік у підготовці спортсменів тощо.

Метод пояснення переважно використовували під час викладання нового матеріалу, а також у процесі закріплення на семінарських і практичних заняттях, особливо тоді, коли викладачі бачили, що студенти щось не зрозуміли, наприклад, “розроблення та обґрунтування нормування фізичних навантажень, фізіологічних критеріїв оцінки фізичних навантажень різного характеру, виду та інтенсивності, фізіологічне обґрунтування дидактичних принципів фізичного виховання; використання фізіологічних особливостей занять фізичними вправами з дітьми різного віку і статі; визначення фізіологічних аспектів спортивної орієнтації” тощо. Успіх пояснення залежав від його доказовості, логіки викладання, добору аргументів, чіткості мовлення викладача, його темпу, образності мови.

Інструктаж переважно використовувався під час фахової підготовки, коли формувалась професійна компетентність, така як “здатність до загальної орієнтації у застосуванні сучасних технологій фітнесу; спрямованість на професійне самовдосконалення”, особливістю якої було зосередити майбутнього тренера-викладача на проведенні заняття з фітнесу аеробної та силової спрямованості; складанні комплексів фітнес-програм аеробної та силової спрямованості; дозуванні фізичних навантажень аеробної та силової спрямованості для різних вікових груп; плануванні індивідуальних та групових тренувань; уміння визначати зміни функціональних систем організму під впливом аеробної та силової роботи тощо.

Розповідь (як послідовне розкриття змісту навчального матеріалу) епізодично використовували під час бесіди. В основному це була розповідь наукового, науково-популярного та описового характеру.

Наукові та науково-популярні розповіді ґрунтувалися на аналізі фактичного матеріалу, тому виклад пов’язувався з теоретичним матеріалом і абстрактними поняттями.

Розповідь-опис давала послідовний виклад ознак, особливостей предметів і явищ навколишньої дійсності. Типове завдання, метою якого було забезпечення упродовж навчального процесу самостійного осмис-

лення студентами закономірностей міжнародного історичного розвитку засобів, форм, методів, ідей і теорій спортивного і Олімпійського руху з метою виконання і впровадження в життя фундаментальних принципів олімпізму, яке формувало такі складові професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки: здатність осмислено визначати прогресивну історичну спадщину міжнародного спортивного і олімпійського руху на різних етапах розвитку суспільства, з метою формування у молоді цілої низки освітніх, соціальних, культурних, правових, патріотичних, економічних, екологічних, політичних та інших цінностей; здатність забезпечити на високому професійному рівні теоретико-методичну підготовку, необхідну в роботі з різним верствами населення, реалізовувати набуті знання в оцінці сучасних тенденцій, ідей, подій, підходів та явищ, що відбуваються в сучасному міжнародному спортивному і олімпійському русі. Кожен тип розповіді відповідав забезпеченню виховної спрямованості навчання; достовірним і перевіреним наукою фактам, спирався на достатню кількість яскравих і переконливих прикладів і фактів, що доводили правильність теоретичних положень, сприяв кращому сприйняттю нового матеріалу. Розповідь будувалася за планом, передбачала зрозумілість головної думки та основних моментів, повторення найважливіших положень, містила висновки й узагальнення, була унаочненою, доступною і простою щодо мови, емоційною за формою і змістом.

У навчально-виховному процесі національного університету знаходили своє відображення різні види бесід (метод навчання, що передбачав запитання-відповіді). За призначенням розрізнялись: вступна бесіда (підготовка до практичного заняття), бесіда-повідомлення (ґрунтувалася на спостереженнях результатів підготовки), бесіда-повторення (закріплення навчального матеріалу) та контрольна бесіда (для перевірки засвоєних знань).

За характером діяльності студентів у процесі бесіди виокремлювали такі її види: репродуктивну (спрямовану на відтворення раніше засвоєного матеріалу), евристичну (формування нових понять, висновків, правил), катехізисну (спрямовану на відтворення відповідей, які потребують тренування пам'яті).

Наочні методи навчання полягали у використанні зображень об'єктів і явищ, конкретних образів, які безпосередньо сприймали студенти. До них нами були віднесені ілюстрування, демонстрування і самостійне спостереження. Частіше ці методи використовувалися на лекціях і практичних заняттях.

У матеріалах упровадженого курсу висвітлено перелік лабораторних (практичних, семінарських) робіт у вигляді окремих ресурсів. До кожної роботи показано мету та завдання, які забезпечують формування вмінь та навичок, необхідних для засвоєння теми, подано методичні рекомендації з їх виконання, форму подання результатів виконаної роботи, критерії оцінювання кожної роботи, список індивідуальних завдань. Лабораторні роботи, для виконання яких необхідно спеціальне обладнання та реальні об'єкти, виконуються в аудиторних умовах, про що зазначається при формулюванні завдання. Навчально-методичні матеріали з практичних (семінарських, лабораторних) робіт висвітлено у вигляді веб-сторінки (сторінок), посилань на файли різних форматів і завдань. Результат виконання лабораторної (практичної) роботи майбутні тренери-викладачі можуть надсилати викладачеві в електронній формі до навчального порталу, подавати у паперовому вигляді або усно. Після перевірки та оцінювання виконаних завдань викладач виставляв бали до електронного журналу навчальних досягнень студентів.

Значна частина навчальних годин при вивченні кожної дисципліни відводилась на самостійне опрацювання. У матеріалах електронного навчально-методичного комплексу розміщено додатковий теоретичний матеріал, завдання для самостійного виконання та методичний матеріал, який забезпечить його якісне виконання студентами. Завдання було сформульовано у такій формі: текст завдання, форма подання результатів виконання, критерії оцінювання, термін виконання, список додаткових друкованих та Інтернет-джерел. Результати виконання завдання надсилались викладачеві в електронній формі до навчального порталу або подавались у паперовому вигляді та усно. Після перевірки та оцінювання виконаних завдань викладач виставляв бали до електронного журналу.

Практичні методи передбачали різні види діяльності студентів і викладачів, які потребували великої самостійності студентів у на-

вчанні. До них належали вправи, практичні, графічні, дослідні роботи. Вправи (багаторазове повторення певних дій або видів діяльності) використовували з метою засвоєння рухів, різних технічних елементів у обраному виді спорту з фахової дисципліни “спортивно-педагогічне удосконалення”, забезпечення медичної допомоги в обраному виді спорту тощо.

Професійне становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки ґрунтувалося на системі, чітко спланованій послідовності дій, поступовому їх ускладненні, розв’язанні складних непередбачуваних завдань і проблем у спеціалізованих сферах майбутньої професійної діяльності та навчанні, що передбачає збирання та інтерпретацію інформації (даних), вибору методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів тощо.

Окрім вищезазначених методів, викладачі використовували такі методи навчально-пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративний, проблемний, репродуктивний, дослідницький, індивідуальний, дедуктивний, продуктивний, а також методи аналізу, порівняння, узагальнення, конкретизації та виокремлення головного в навчанні.

Використання методів навчально-пізнавальної діяльності студентів сприяло фізичному, інтелектуальному, креативному, трудовому розвитку більшості (91,3 %) студентів-випускників, формуванню їхньої професійно-педагогічної компетентності (знань, умінь і навичок із тих галузей знань, що були відібрані нами та внесені до освітньо-кваліфікаційної характеристики (варіативної частини) зі спеціальності 6.010203 “Здоров’я людини”, кваліфікація “фітнес-тренер” Хмельницького національного університету.

Методи стимулювання навчальної діяльності студентів спрямовувались на формування позитивних мотивів фахової підготовки, що активізували їх пізнавальну діяльність і сприяли збагаченню фаховою інформацією.

Вони складала методи формування пізнавальних інтересів та методи стимулювання обов’язку і відповідальності в навчанні. До них увійшли методи навчальної дискусії, забезпечення успіху в навчанні, пізнавальних ігор, створення інтересу в процесі викладання навчального матеріа-

лу, створення ситуації новизни навчального матеріалу, опори на життєвий досвід студентів.

Ефективність навчальної діяльності студентів залежить, як відомо, від прояву пізнавальних інтересів, які спрямовують їх на відповідну пізнавальну діяльність, ознайомлення з новими фактами. Ці пізнавальні інтереси саме й піддаються стимулюванню вищезазначеними методами. Так, метод забезпечення успіху в навчанні передбачав допомогу викладачів слабким студентам з недостатнім інтересом до знань, прагненням закріпити успіх.

Метод пізнавальних ігор використовували частіше в організації типових завдань фахових дисциплін, наприклад: розробка й обґрунтування напрямів залучення населення до оздоровчо-рекреаційної рухомої активності. У цей час формувались такі професійні компетентності, як здатність аналізувати сучасний стан та тенденції розвитку оздоровчо-рекреаційної рухомої активності населення на національному та міжнародному рівнях; організація і проведення спортивних ігор у процесі фізкультурно-спортивної та реабілітаційної діяльності; здатність показати виконання основних техніко-тактичних дій з різновидів спортивних ігор; здатність організовувати навчально-тренувальні заняття та змагання з різних видів спортивних ігор. Цей метод виховував самостійність у прийнятті рішень, формував прагнення набути вміння і навички за відносно короткий термін.

Метод створення інтересу до майбутньої професійної діяльності викладачі використовували у всіх формах роботи (лекціях, семінарах тощо).

Метод створення проблемних ситуацій новизни навчального матеріалу у фаховій підготовці майбутніх тренерів-викладачів передбачав окреслення викладачем нових знань, якими мали збагатитися студенти. Використання цього методу створювало певну морально-психологічну атмосферу, в якій студенти отримували моральне задоволення від інтелектуального зростання. Саме цей метод формував у майбутніх тренерів-викладачів ціннісне ставлення до навчання в університеті, до своєї майбутньої професії.

Метод опори на життєвий досвід робив студентів більш компетентними в спортивно-педагогічній діяльності. На спортивних навчаль-

но-тренувальних зборах майбутні тренери-викладачі набувають стільки практичного досвіду, що самі можуть збагатити найкращу лекцію викладача.

Методи стимулювання обов'язку і відповідальності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки передбачали: виховання усвідомлення суспільної та особистої значущості студента в університеті; висування вимог щодо виконання свого обов'язку; активізацію до сумлінного виконання обов'язків; оперативний контроль за виконанням студентами вимог; вказівки на недоліки в навчанні, зауваження.

Висновок. Вивчення особистостей студентів давало можливість найбільш ефективно підбирати методи їхнього навчання і виховання. Прийом або метод навчання особистості був водночас і методом виховання майбутніх тренерів-викладачів. Аналіз їхнього реагування на певний виховний вплив допомагав викладачам добирати способи впливу для подальшої роботи.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у висвітленні третьої групи методів контролю і самоконтролю навчання (педагогічні спостереження, опитування, аналіз результатів суспільно-корисної роботи та ін.) та четвертої групи, до якої належать методи формування суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, управління, привчання, доручення, створення виховних ситуацій).

Список використаної літератури

1. Бердников И. Г. Теоретические основы формирования валеологической культуры личности учителя : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук. – М., 1998. – 33 с.
2. Даниленко Л. І. Умови забезпечення інноваційної діяльності в навчально-виховних закладах освіти / Л. І. Даниленко // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції 20–21 жовтня 1998 р. / ред. кол.: В. М. Мадзігон, В. П. Корнев, В. О. Цикін, Л. І. Даниленко та ін. – Суми : ВВП “Мрія-1” ЛТД, 1998. – С. 96–99.
3. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. – Вид. 2-ге виправлене, доповнене. – К. : “Академвидав”, 2005. – 560 с.
4. Павлюк Є. О. Модель розвитку професійної компетентності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки / Є. Павлюк, Т. Чопик // Про-

фесійне становлення особистості. Психолого-педагогічний науковий журнал. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – С. 141–149.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Романишина Л. М.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2014.

Павлюк Е. А. Методы формирования профессиональной компетентности будущих тренеров-преподавателей в процессе профессиональной подготовки: методы первой и второй групп

В статье освещено применение комплекса методов формирования профессиональной компетентности как составляющей профессионального становления будущих тренеров-преподавателей в процессе профессиональной подготовки на формирующем этапе эксперимента. Охарактеризованы методы первой и второй групп.

Ключевые слова: *методы обучения, тренер-преподаватель, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка.*

Pavluk E. O. Methods of forming professional competence of trainer-teachers to be during the process of professional training: methods of first and second group

The article covers of complex of methods of forming professional competence, as a component of professional development of trainer-teacher to be during the process of professional training at the forming stage of the experiment. Methods of first and second groups were described. Methods of organization and cognitive activity performance were highlighted in first group, and methods of stimulation of students' cognitive activity in second.

One of the elements of educational process in the educational institution is methods of professional training of specialist to be. Despite of the classification variety of educational methods, they all have one common characteristic: the essence of cognitive activity of specialists to be is put into every group of methods. It's also should be remarked, that regardless of what classification of methods was taken as a basis, it can not exists isolated from other classifications.

The object of the article is to highlight the methods of forming professional competence, as a component of professional development of trainer-teacher

to be during the process of professional training at the forming stage of the experiment.

Professional development of trainer-teacher to be during the process of professional training was based on the system of clearly planed coherence of activities, their gradual complexification, dealing with complex unpredictable challenges and problems in the specific areas of future professional activities and education, which involves information gathering and interpretation (data), selection of methods and tools, application of innovative approaches, etc.

Study of students' personalities has given an opportunity to perform more effective selection of methods of their professional development.

Keywords: *educational methods, trainer-teacher, professional activity, professional development.*